10. Електронний ресурс. Режим доступу : Forum.root.ua. – http://forum.root.ua/viewtopic.php?f=19&t=60#p1083

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Світлана Зайцева – викладач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара.

Наукові інтереси: лінгвістична картина україномовного Інтернету.

НІМЕЦЬКОМОВНІ БІБЛІЙНІ ІНАКОМОВЛЕННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИДІВ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Микола ЗАПОЛОВСЬКИЙ (Чернівці, Україна)

Устатті узагальнено визначення поняття "біблійне інакомовлення" та на матеріалі німецької мови розглянуто його основні види, їхні формально-граматичні та функціональні особливості.

Ключові слова: інакомовлення, алегорія, парабола, притча,мовні засоби вираження, метафора, порівняння, семантичний рівень, образ.

In this article there is extended a concept "biblical parable", studied its main aspects, their formal-grammatical and functional peculiarities based on German.

Key words: parable, allegory, languagemeansofexpression, metaphor, simile, semantic level, illustration.

Розвиток мовознавства на сучасному етапі вирізняється низкою актуальних напрямів досліджень, серед яких чільне місце посідає вивченнякомунікації. Цілеспрямований процес інформативного обміну між комунікантами дає змогу пізнати аспекти вияву мови та мовлення, зокрема встановити значущість мови в процесі соціально-виробничих відносин людей, усвідомити роль людини у створенні ситуацій спілкування, мовленнєву стратегію, тактику, ефективність тощо. Вивчення закономірностей та специфіки комунікативної взаємодії передбачає системний аналіз мовних фактів – в аспектах формальної будови, семантики та функціонування, з урахуванням даних ситуативного контексту та інформації загального плану.

Закон мовної послідовності стосується також і сфери вживання інакомовлення, яке мотивується бажанням мовця відвернути увагу від аспектів реальності, про які мовець не хоче говорити прямо, натомість образно, за допомогою наочного прикладу.Зупинимось детальніше на цій категорії.

Незважаючи на те що існує чимало праць, у яких розглядалась проблема феномену "*parabole*", переданого німецькою мовою як "Gleichnis", часто тотожно до "Parabel" (гр. "parabole") [5; 9], в українському мовознавстві цей феномен залишається недостатньо дослідженим, оскільки цей термін може охоплювати широкий семантичний діапазон, включаючи: 1) притчу (параболу) з її різновидами як дидактичну оповідь, у якій фабула підпорядкована моралізаційній частині твору [1: 262]; 2) алегорію – троп, який використовується у притчах для зображення абстрактної ідеї чи поняття за допомогою образу [2]. У нашому дослідженні для загального позначення цих понять у біблійному тексті ми використали термін "інакомовлення", який, на нашу думку, найповніше охоплює парадигму властивостей вищевказаних категорій. Під інакомовленням слід розуміти коротку образну розповідь, в якій абстрактна думка чи подія пояснюється шляхом порівняння з наглядною конкретною дією [7: 961]. Наприклад: "*Ringt danach durch die enge Tür einzugehen, denn viele, sage ich euch, werden hineinzukommen suchen, werden es aber nicht vermögen"*(Lukas 13, 24).

У цій статті ми хотіли би на основі німецькомовного перекладу Святого Письма ("Die Neue-Welt Übersetzung der Heiligen Schrift") [10] визначити основні види та особливості біблійних інакомовлень.Актуальність дослідження зумовлена, насамперед, тим, що його проблематика перебуває в руслі сучасних лінгвістичних студій, присвячених вивченню функціонування мови. Вона полягає в необхідності визначення характерних ознак вищезгаданих біблійних інакомовлень та виявлення подібностей та відмінностей між ними. Дослідження їхніх формально-граматичних та функціональних особливостей набуває особливої актуальності в аспекті вивчення мовних процесів сучасної німецької мови.

Чимало німецьких дослідників займались визначенням основи інакомовлень і ознайомлення з працями деяких учених (А. Юліхера, К. Ерлеманна, Е. Баншбаха, Г. Ведера, К. Бломберга) дає змогу зазначити, що предметом їхнього дослідження були здебільшого структура та функціонування видів інакомовлень (напр. притч, парабол, алегорій) на матеріалі текстів Біблії, а також проблеми їхнього тлумачення. Праці деяких вітчизняних мовознавців (І. Дубровської, О. Сафронової) виявляють, що певною мірою досліджувались фразеологічні чи метафоричні одиниці, які становлять елементи інакомовлень та можуть слугувати мовними засобами їхнього вираження.

Інакомовлення як збірне поняття є формально-критичним передусім завдяки зміні семантичного вихідного рівня (основної розповіді, розповідного контексту) у площину образу. В кінці інакомовлення мовець повертається до семантичного вихідного рівня. Наступною їхньою особливістю є "двосторонність" сказаного, в якій полягає алегоричний характер інакомовлень. Мовними засобами вираження інакомовлень є порівняння та метафора, а парадигма інакомовного матеріалу сягає від короткого порівняння та метафори до наративно-замкнутих парабол [8]. Завдяки цьому предмети та явища постають через зіставлення з іншими, в яких подібні властивості, ознаки, характерні риси виявляються виразніше, чіткіше. Порівняння може будуватися на основі уподібнення чи протиставлення або уподібнення – протиставлення водночас. Тоді воно не просто художній троп, а розширюється до рівня паралелізму. Паралелізм, який будується на основі аналогії між двома явищами, виконує в інакомовленні композиційну функцію, пов'язуючи мотиви та частини твору між собою. Він присутній в усіх видах інакомовлень і полягає у зіставленні предметів, явищ природи із життям людей. Наприклад, розгляньмо притчу *"VondemSämann"* на основі тексту з Matthäus XIII,3-8, 18-23: "*Ein Sämanngingaus, umzusäen; undalsersäte, fieleneinige [Samenkörner] den Wegentlang, und die Vögelkamen und fraßensie auf. Andere fielen auf die felsigen Stellen, wo sie nicht viel Erde hatten, und sogleich schossen sie auf, weil sie keine tiefe Erde hatten. Als aber die Sonne aufging, wurden sie versengt, und weil sie keine Wurzel hatten, verdorrten sie. Wieder andere fielen unter die Dornen, und die Dornen wuchsen auf und erstickten sie. Noch andere fielen auf den vortrefflichen Boden, und sie begannen Frucht zu tragen, dieses hundertfach, jenes sechzigfach, das andere dreißigfach*". Як видно, тут проводиться аналогія: як черезрізну якість ґрунту зерно приносить неоднаковий врожай, так і люди по-різному сприймають Боже Слово [3].

Аналіз 130 новозавітних інакомовлень засвідчує, що спільним для інакомовлень є наступні ознаки: 1) контрдетермінація або протиставлення (обхід "денотату" в образі); 2) доцентрова структура (розповідна замкнутість та концентрація на суті) з відцентровими метафоричними елементами, а також 3) зв'язок між образним та вихідним рівнями (вступ, застосування або тлумачення).

На відміну від порівняння, в інакомовленні границя речення може порушуватись.На відміну від простої метафори – риторичної фігури, у якій слово використовується не в дослівному, а в переносному значенні – інакомовлення створює не лише аналогії, а й відмінності між образним та вихідним рівнями.

Слід пам'ятати, що поділ інакомовлень на підвиди завжди є умовним. Розгляньмо основні їхні особливості на прикладі параболічних та алегоричних інакомовлень.

1) У мові "інакомовлення з поясненням"(притчі у вужчому значенні),як правило, розповідним є теперішній час. У подальшому слідує опис (пояснення) побутового або природного процесу (Наприклад: *"Das Königreich der Himmel ist einem Menschen gleich geworden, der vortre fflichen Samen auf sein Feldsäte. Während die Menschen schliefen, kam sein Feind und säte Unkraut hinzu, mitten unter den Weizen, und ging weg. Als die Saat sproßte und Frucht brachte, da erschien auch das Unkraut. Da traten die Sklaven des Hausherrn herzu und sagten zu ihm: ‚Herr, hast du nicht vortrefflichen Samen auf dein Feld gesät? Woher hat es denn Unkraut?' Er sprach zu ihnen: ‚Ein Feind, ein Mensch, hat das getan.' Sie sagten zu ihm: ‚Willst du denn, daß wir hingehen und es zusammenlesen?'Er sprach: ‚Nein, damit ihr nicht etwa beim Zusammenlesen des Unkrauts den Weizen mit ihm ausreißt. Laßt beides zusammen wachsen bis zur Ernte; und zur Erntezeit will ich den Schnittern sagen: Lest zuerst das Unkraut zusammen, und*

bindet es in Bündel, um es zu verbrennen, dann geht und sammelt den Weizen in mein Vorratshaus" з тексту Matthäus 13, 24-30). За допомогою природного процесу пояснюється закономірність (напр. "*Königreich der Himmel*"). Зазвичай у цьому виді інакомовлення виступає один персонаж (напр. *"ein Mensch"*). Проміжною формою між пояснюючим та розповідним інакомовленнями є подвійна притча про гірчичне зерно та розчину. Розгляньмо одну з них в тексті Matthäus 13, 31-33: *"Das Königreich der Himmel ist einem Senfkorn gleich, das ein Mensch nahm und auf sein Feld pflanzte; dieses ist tatsächlich die winzigste von allen Samenarten, doch wenn es gewachsen ist, ist es das größte der Gartengewächse und wird ein Baum, so daß die Vögel des Himmels kommen und sich in seinen Zweigen niederlassen können"*. Вона представляє побутовий, повторюваний процес, поданий у аористі (видо-часовій формі минулого часу). З текстуально-прагматичного боку, "інакомовлення з поясненням", на відміну від параболи, вимагає безпосереднього пояснення.

У структурному плані цей вид нерідко позбавлений традиційних сюжетних компонентів, які взаємозамінюються чи переставляються. Як правило, динамізм та напруга оповіді зростають до кінця інакомовлення, а завершення притчі, в якому втілено головну її ідею, є водночас кульмінацією та розв'язкою [8].

2) Розповідне інакомовлення (Парабола або притча-історія)передає одноразову вигадану дію, що функціонує набагато реалістичніше за допомогою інтеракції багатьох дійових осіб (напр. "*König*", "*Sklaven*" і т.п.). Розповідним часом у вихідному тексті цього інакомовлення слугує аорист. Як і притча з поясненням, парабола виокремлює в образі "денотат" (протиставлення та доцентрова структура). Однак вона містить вказівні елементи, які роблять повідомлену інформацію прозорою для зовнішнього рівня пояснення. До цих вказівних елементів належать метафори та образні поля, гіперболічність, історичні натяки, вступні формули, а також підказки практичного застосування (доцентрові елементи). Приміром, це простежується у притчі *"Vom verlorenen Sohn"* з тексту Lukas 15, 11-32: "*Ein gewisser Mensch hatte zwei Söhne. Und der jüngere von ihnen sagte zu seinem Vater: ‚Vater, gib mir den Anteil des Eigentums, der mir zukommt.' Darauf teilte er seine Mittel zum Lebensunterhalt unter sie. Später, nicht viele Tage danach, packte der jüngere Sohn alles zusammen und reiste fort in ein fernes Land und verschwendete dort sein Eigentum, indem er ein ausschweifendes Leben führte...Der Vater aber sagte zu seinen Sklaven: ‚Schnell! Bringt ein langes Gewand heraus, das beste, und kleidet ihn damit, und tut einen Ring an seine Hand und Sandalen an seine Füße. Und bringt den gemästeten jungen Stier her, schlachtet ihn, und laßt uns essen und fröhlich sein,* ***denn dieser mein Sohn war tot und kam wieder zum Leben; er war verloren und wurde gefunden****...'"*

Також це видно з параболи *"Vom unbarmherzigen Knecht"* у тексті Matthäus 18, 23-35: *"Darum ist das Königreich der Himmel einem Menschen, einem König, gleich geworden, der mit seinen Sklaven abrechnen wollte. Als er mit der Abrechnung anfing, wurde ein Mann hereingebracht,* ***der ihm zehntausend Talente schuldete****. Weil er aber nicht die Mittel hatte, [es] zurückzuzahlen, befahl sein Herr, daß er und seine Frau und seine Kinder und alle seine Habe verkauft werden und Zahlung erfolgen sollte…Darüber von Mitleid bewegt, ließ der Herr dieses Sklaven ihn gehen und tilgte seine Schuld. Dieser Sklave jedoch ging hinaus und fand einen seiner Mitsklaven,* ***der ihm hundert Denare schuldete****; und er packte ihn und begann ihn zu würgen, indem er sagte: ‚Zahl zurück, was du schuldest'...****In gleicher Weise wird mein himmlischer Vater auch mit euch verfahren, wenn ihr nicht ein jeder seinem Bruder aus eurem Herzen heraus vergebt"*.

Важливими з точки зору текстуальної прагматики є як псевдореалістичність, так і протиставлення парабол. Сцена, взята із буденності, здається правдоподібною, обов'язковий розповідний поворот (доцентрова структура та протиставлення) призводить до внутрішньо-розповідної тенденції (суті) вислову, який є багатогранним та включає інформативну, афективну та практичну точки зору.

3) Чотири інакомовлення з Євангеліїї від Луки складають особливу форму параболи, яку традиційно називають розповідями-прикладами. Йдеться про наступні притчі: "*Vom barmherzigen Samaritaner*" (Lk 10, 30-37), "*Vom reichen Kornbauern*" (Lk 12, 16-21), "*Vom reichen Mann und armen Lazarus*" (Lk 16,19-31), а також "*Vom Pharisäer und Zöllner*" (Lk 18,9-14). На відміну від парабол, у цих текстах відсутнє протиставлення – "денотат" виступає в

самому образі – історичні групи згадуються поіменно, релігійні зв'язки тематизовано. З точки зору текстуальної прагматики вони зображають типовий показовий приклад і передбачають наслідування або уникнення певної поведінки, продемонстрованої у розповіді. Важливу роль відіграє ще й поетична градація – поступове підвищення, підсилення якості чи риси. Як правило, в основі цих інакомовлень часто лежить аналогія.

Значну роль у структурібіблійних інакомовлень відіграють монологи, діалоги, риторичні запитання, які спрямовані на те, щоб викликати реакцію рецепієнта,спонукають його замислитись над поставленою у притчі проблемою. Поряд із риторичними запитаннями тут зустрічається такий засіб як умовчання, що активізує думку та внутрішню реакцію слухача[3].

4) Наступним підвидом у біблійних образних висловлюваннях є алегорія, яка часто ототожнюється із самою категорією "інакомовлення". Вона визначається дослідником А. Юліхером як "риторична фігура, в якій зображається взаємопов'язаний ряд понять (речення або їхній комплекс) за допомогою взаємопов'язаного ряду подібних понять з іншої галузі" [9: 80]. У новітніх дослідженнях цей тип розглядається не як апелятив (тобто, група слів, що називають або позначають когось чи щось), натомість як літературний засіб вираження і вказівний елемент у текстах притчі. Лінгвістичне переосмислення алегорії відбувається за допомогою метафори, яка становить ключове ядро цих біблійних інакомовлень [11]. Суть алегоричного мовлення полягає в тому, що відбувається скеровування реципієнта з початкового образного середовища до іншого, власне, яке і мається на увазі мовцем. Це може відбуватись, наприклад, за допомогою використання у вихідному середовищі сукупності метафор, яка дозволяє адресату осмислити необхідну семантичну площину. Без подальших текстових позначень це вдається лише тоді, коли використані метафори є зрозумілими у культурно-історичному відношенні (Наприклад "*Weingarten*" для позначення Ізраїлю з тексту Mk 12, 1:"*Ein Mensch pflanzte einen Weingarten und umgabihn mit einem Zaun und grub eine Kufefür die Weinkelter und errichtete einen Turm und verpachtete ihn an Weingärtner und reiste außer Landes*"). З цього прикладу ми бачимо, що алегоричний елемент використовується у самій притчі.Часто для уточнення додаються подальші вказівки (пояснення). Так, можна побачити, що у прикладі з тексту Galater 4,24–25 відбувається алегоризація:*Diese Dinges in dein symbolisches Drama; denn diese [Frauen]* ***bedeuten*** *zwei Bündnisse, das eine vom Berg Ṣinai, welches Kinder zur Skla verei hervorbringt, und* ***das ist*** *Ḥagar. Diese Ḥagar nun bedeutet [den] Ṣinai, einen Berg in Arabien, und sie* ***entspricht*** *dem heutigen Jerusalem, denn sie ist mit ihren Kindern in Sklaverei* [4].

Розгляньмо різницю між параболічними та алегоричними біблійними інакомовленнями. Параболічні інакомовлення трапляються в обох частинах Біблії, їх можна, по-суті, розглядати як розширені порівняння, що відображають реалістичні життєві ситуації і які використовуються у мові для того, щоб привернути увагу реципієнта або спонукати його до відповіді [6: 32].

Алегоричні ж інакомовлення виступають розширеними метафорами, які на 2 семантичних рівнях (діяльність людини та духовна істина) використовують історію чи подію (часто вигадану) для унаочнення суті сказаного [6: 15]. Фактично в цих інакомовленнях мовець за допомогою ряду образних порівнянь надає кожному персонажу, речі, місцю та події символічне значення, і тому вони потребують пояснення [6: 35].

Отже, ми можемо виокремити певні особливості біблійних інакомовлень, завдяки яким досягається ефективність їхнього використання:

1) вони викликають увагу і захоплюють, оскільки образна подія чи історія пробуджує інтерес;

2) інакомовлення спонукають до роздумів, до розуміння значення, щоб осмислити виражену через них абстрактну істину;

3) вони звертаються до почуттів слухачів, бо практичне застосування згаданих істин, як правило, є очевидним;

4) за допомогою образних висловлювань зберігається моральна чи релігійна істина, тому що притчі є практичними та зрозумілими в усі часи. [7: 962]. Ось чому ці інакомовлення сьогодні є такими ж актуальними, як і в часи, коли були висловлені вперше.

Отже, біблійні інакомовлення можуть позначати як образні тексти в цілому, так і їхні підвиди – притчі у їх різновидах, які реалізовуються за допомогою порівняльних конструкцій (параболічні) та розширених метафор (алегоричні). Вони передбачають звернення уваги, а тоді зміну поведінки чи ставлення реципієнтів, а за допомогою когнітивної та емотивної функцій, вони мають на меті пояснення та практичне застосування несподіваного, часто провокативного погляду на реальність.Їх вживання мотивується бажанням мовця відвернути увагу від аспектів реальності, про які він не хоче повідомляти прямо. Спосіб управління реципієнтом, а також текстуально-прагматична мета образних висловлювань варіюють в залежності від виду. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку можуть бути дослідження лексичного складу німецькомовних біблійних інакомовлень, а також особливостейїхнього функціонування у текстах релігійної, науково-популярної літератури, публіцистики.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Заполовський М.В Мовні когезивні засоби вираження порівняння в німецькомовних біблійних притчах // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки.– 2010 – № 8 – С. 261-265.

2. Літературознавчий словник-довідник. – К.: "Академія", довідкова серія "Nota bene", 1997. – 264 с.

3. "Українська усна народна творчість. § 43. Притчі" // Режим доступу: http://www.info-library.com.ua/books-text-4170.html– Перегляну́то 20. 12.2010.

4."AllegorieundAllegorese" // Режим доступу: http://www.bibelwissenschaft.de/bibelkunde/themenkapitel-nt/gleichnisse/gleichnisse-und-parabeln // Переглянуто – 20.12.2010.

5. Banschbach Eggen, R. Gleichnis, Metapher, Allegorie. Zur Theorie und Praxis der Gleichnisauslegung.– Tübingen / Basel 2007. – 312 с.

6. Blomberg C. L. Interpreting the Parables. – Apollos/Inter-Varsity Press, Leicester, England, 1990.– 334 с.

7. Einsichten über die Heilige Schrift,Band 1 // Wachtturm Bibel-und Traktat-Gesellschaft, Deutscher Zweig,e.V., Selters/Taunus, 1990. – 1437 с.

8. ErlemannK. Gleichnisse // Режим доступу: www.bibelwissenschaft.de/nc/wibilex/das-bibellexikon// Переглянуто 20.12.2010.

9.Jülicher A. Die Gleichnisreden Jesu,1 Band, 2.Auflage //Tübingen, 1910.–643с.

10. Neue-Welt-Übersetzung der Heiligen Schrift, Wachtturm Bibel-und Traktat-Gesellschaft, Deutscher Zweig,e.V., Selters/Taunus 2006. –1661 с.

11. WederH. Die Gleichnisse Jesu als Metaphern: Traditions- und redaktionsgeschichtliche Analysen und Interpretationen. – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht 1978. – 312 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Микола Заполовський – здобувач кафедри германського, загального та порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, асистент кафедри теорії і практики перекладу.

Наукові інтереси: лексико-семантичні та функціональні метафоричні особливості у німецькій мові.

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИНОНІМІЧНОГО РЯДУ ЛЕКСЕМИ CRISIS

Надія ЗАСАНСЬКА (Україна, Кіровоград)

У статті проаналізовано семантичні особливості лексико-семантичного поля crisisв англійській мові, а саме вираження синонімії. Виявлено семантичний потенціал синонімічного ряду лексеми crisis на матеріалі тлумачних словників англійської мови.

Ключові слова: система, сема, семантичне поле, лексико-семантична група, синонім, синонімічний ряд, семантичні особливості.

The article analyzes lingual representation of the lexical-semantic field crisis in English, in particular its synonymic presentation. The semantic peculiarities of the elements belonging to the synonymic chain of the word crisis are investigated.

Key words: system, seme, lexical-semantic field, lexical-semantic group, synonym, synonymic chain, semantic peculiarities.

Мова – це система, де кожний компонент функціонує у співвідношенні з іншими елементами структури. Підхід до мови як до системи дозволяє виявити ті мовні особливості, що розкриваються лише за умови поглибленого аналізу будови лексико-семантичних